

Stat'

Neurčitost jako vlastnost právních pojmů

Vagueness as an Attribute of Legal Concepts

Lukáš Hlouch

JUDr. Lukáš Hlouch, Ph.D., působí jako soudce Krajského soudu v Brně v oboru správního soudnictví, zároveň též jako učitel Katedry právní teorie, PrF MU v Brně. Jeho vědecká činnost je zaměřena na otázky interpretace práva, právní hermeneutiky a právní metodologie. Je autorem řady odborných článků a několika monografií věnujících se těmto otázkám, zejména monografie „Teorie a realita právní interpretace“ (2011). Publikuje rovněž k problematice správního práva procesního a správního soudnictví (např. spoluautor komentáře k soudnímu řádu správnímu Potěšil, L., Šimíček, V a kol. Soudní řád správní. Komentář. Praha: Leges, 2014).

Abstrakt

Cílem tohoto příspěvku je ukázat neurčitost jako přirozenou vlastnost právních textů, která má v právní regulaci zároveň své významné místo. V první části příspěvku je analyzována neurčitost jako problém normotvorby, jejíž součástí je práce s výrazovou (terminologickou) složkou právního jazyka a z toho plynoucí volba sémantických konstrukcí tvořících lexiku právního textu. Ve druhé části příspěvku je neurčitost ukázána zejm. na problému aplikace tzv. neurčitých pojmů, a to z pohledu jejich teoretického vymezení i praktického uchopení v judikатурní praxi. Příklady z praxe reprezentují odlišný přístup vrcholných orgánů soudní moci k práci s neurčitými pojmy (konkrétně kvantitativními neurčitými pojmy) a také jejich ochotu či odhodlání ke kreativnímu dotváření práva cestou judiciální.

Klíčová slova: Vágnost, neurčitost, neurčité pojmy, metodologie, sémantika, pragmatika, kvantitativní

Abstract

The scope of this article is to show vagueness (indeterminacy) as a natural character feature of legal text, which is essential for legal regulation. In the first part of the article, vagueness is analysed as a problem of law-making process. The lawmaker (legislative bodies) is the one who determines the semantic means of normative legal text. In the second part of the article, vagueness is depicted particularly from the point of view of adjudication (application of law). This is the problem of vague (uncertain, indeterminate) concepts used by the law. Therefore, in the article there are several cases which have been analysed as to present the attitude of supreme courts to the methodology of applying vague (indeterminate) quantitative concepts. Finally, the provoking question of the relation between the idea of vague (indeterminate) concept and an idea of a legal gap shall not be forgotten (a type of a gap *intra legem*).

Keywords: Vagueness, indeterminacy, vague (indeterminate) concepts, methodology, semantics, pragmatics, quantitative

Motto: „Nedokonalost slov spočívá v pochybnosti o jejich významu.“ (John Locke)¹

1. Neurčitost jako vlastnost právního textu

V současné právní filosofii a právní teorii probíhá poměrně bohatá diskuse o otázkách neurčitosti (*angl. vagueness/něm. Vagheit, angl. indeterminacy/ něm. Unbestimmtheit*).² V první řadě je třeba si položit otázku, zda lze pojmy „vágnost“ a „neurčitost“ považovat za synonyma, anebo významově odlišné (byť bezesporu příbuzné a propojené) konstrukce. Tuto otázku naznačil i Zdeněk Trávníček v minulém čísle tohoto časopisu³, a proto se jí blíže nebudu ve svém příspěvku věnovat. Pouze pro účely tohoto textu uvádím, že pod pojmem „vágnost“ rozumím širší pojem než pod pojmem „neurčitost“, a to z mnoha důvodů, které lze shrnout pod tezi, že neurčitost (či též nejasnost) určitého aktu právní komunikace nemusí být efektem vágnosti sémantické konstrukce užitého výrazu. Z pohledu příjemce aktu právní komunikace tedy mohou vágnost i neurčitost vyhlížet jako shodné fenomény, ačkoliv neurčitost je tradičně spíše sémantickým fenoménem (neurčité pojmy), zatímco vágnost zahrnuje též rozměry epistemické a metafyzické.⁴

Z mnoha rozměrů diskuse o vágnosti a neurčitosti lze poukázat na pragmatickou dimenzi problému, kterou zdařile představuje T. Endicott, když si klade otázku, zda je vágnost prospěšná (*valuable*), anebo nikoliv. Tomuto problému se pak věnují také další současní autoři (R. Sorensen/H. Asgeirson).⁵ Tato linie úvahy o fenoménu vágnosti je směřována mj. k tomu, zda je vágnost či neurčitost přínosem pro právní regulaci, anebo spíše jejím nepřitelem, jak problém charakterizuje T. Endicott.⁶ Vezmeme-li v potaz určité argumentační vyostření problému (jež může být pro explikační účely žádoucí), přesto zůstává jádro otázky provokativní výzvou k zamyšlení. Pokud je vágnost pouhým nevítaným společníkem právní regulace (v starších teoriích velmi trefně odlišovaného „výrazu práva“⁷), lze vycházet z toho, že je třeba ji eliminovat či minimalizovat. Na druhé straně však právní život sám přináší situace, kdy vágnost užitých formulací způsobuje onu představu „gumových“, „elastických“ či „pružných“ (plastických – tedy tvárných) právních konstrukcí, které se umí lépe přizpůsobit

¹ LOCKE, John. *Esej o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1984, s. 280.

² Tento článek vznikl v návaznosti na účast autora ve specifickém výzkumu Právnické fakulty MU v Brně pod číslem MUNI/A/1590/2020. Myšlenky obsažené v této stati byly prezentovány na dvou konferencích - COFOLA (Masarykova univerzita, Telč 2022) a Weyrovy dny právní teorie (Masarykova univerzita, červen 2022).

³ TRÁVNÍČEK, Zdeněk. Vágnost, identita právních případů a panství práva. In *Ratio Publica*, 2022, roč. 2, č. 1, s. 52-67.

⁴ K metafyzickému rozměru vágnosti srov. stať Z. Trávníčka – tamtéž. Obecně pak o jednotlivých druzích vágnosti srov. SOBEK, Tomáš. *Argumenty teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 73 a násl.

⁵ Srov. zejm. monografii ASGEIRSON, Hrafn. *The Nature and Value of Vagueness in the Law*. Oxford: Hart Publishing, s. 2-5, dále konkrétněji k problému pojmových distinkcí mezi „vágností“, „nepřesností“ a nejasností viz s. 58.

⁶ ENDICOTT, Timothy A. O. The Value of Vagueness. In BHATIA, Vijay K. ENGBERG, Jan. GOTTI, Maurizio. HELLER, Dorothee (eds.). *Vagueness in Normative Texts*. Bern: Peter Lang, European Academic Publishers, s. 30-35.

⁷ Viz kupř. starší českou monografii REICHL, Zdeněk. *Právo a jeho výraz*. Praha, 1947, s. 5.

potřebám skutečných životních příběhů, pro něž jsou právotvůrcem konstruovány. Proto lze nepochybně tvrdit, že vágnost může být chápána též jako žádoucí vlastnost výrazu práva, ba dokonce jako komplementární princip doplňující právně-politický požadavek určitosti a srozumitelnosti právních textů. Řečeno velmi diplomaticky, právo potřebuje být určité i neurčité, tak jak to vyžadují situace, které jsou jím regulované.

Nelze v této souvislosti nevzpomenout v české právní teorii často citovaný paradox určitosti právní komunikace (P. Holländer), který spočívá v tom, že „*snížování entropie zpřesňováním sémantických konstrukcí právního jazyka vede ke zvýšení nesrozumitelnosti práva*“⁸. Jsme však svědky toho, že jak orgány legislativy (tedy zákonodárce a další delegovaní normotvůrci), tak i soudy při své judičiální činnosti tendují ke zpřesňování normativních právních textů. Děje se tak cestou prováděcích předpisů, interní normotvorby (exekutiva), ale také judikturní činností soudů a jiných aplikačních orgánů. V této souvislosti se nabízí též poněkud provokativní otázka, zda není snaha o precizaci právního textu (v určitých případech) zbytečná či dokonce kontraproduktivní. A tuto linii úvahy budeme v části toho příspěvku sledovat i nadále, přičemž budou demonstrovány na praktických příkladech.

2. Určitost jako právně-politický cíl právní regulace

Jak již bylo řečeno, proklamovaným cílem zapojení určitých či dokonce „přesných“ sémantických konstrukcí je požadavek komunikační (právní) jistoty – předvídatelnosti jako komponenty principu právní jistoty. Zároveň současné teorie přesvědčivě dokazují, že sémantika není zárukou jazykové (komunikační) ani právní jistoty. Stejně tak pojímá jazykovou rovinu výkladu právních textů i většina metodologických přístupů.⁹ Přesto jde o jeden ze stěžejních legislativních principů potvrzovaných judikaturou ústavních i mezinárodních soudů.¹⁰

Je ovšem zapotřebí si uvědomit, že představa přesných či určitých pojmů v přirozeném jazyce je do značné míry pouhou chimérou. Přirozený jazyk je jazykem neostrým, což znamená, že je třeba vždy počítat s komunikační nejistotou ohledně pojmových subsumpcí (kvalifikací). Také je zapotřebí připomenout, že přirozený jazyk jako jazyk vztažený k objektivní realitě je stížen problémem, jak v určitém časoprostorovém rozměru konečným počtem sémantických jednotek vyjádřit nekonečnost možných reálných situací. Proto je přirozený jazyk zcela přirozeně založen na víceznačnosti, tedy polysémii znaků, jimiž je komunikován. Právní metodologie jako věda o poznávání obsahu práva pak rozeznává jako přesné či určité sémantické konstrukce v zásadě dva okruhy pojmů, a to číselné pojmy a pojmy-názvy (termíny či slangově též „nálepky“).¹¹ Ostatní pojmy jsou právní metodologií chápány jako

⁸ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 217.

⁹ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 8-11.

¹⁰ Srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 1. 10. 2019, sp. zn. Pl. ÚS 5/19, dále kupř. rozsudek Soudního dvora EU ze dne 15. 3. 2017, ve věci *Al Chodor*, C-528/15. K rozboru vazby principu předvídatelnosti a neurčitých pojmů též článek KADLEC, Ondřej. BLAŽKOVÁ, Kristina. Co je právo? Právně-teoretický pohled na rozhodnutí Soudního dvora ve věci *Al-Chodor*. *Jurisprudence*, 2018, č. 1, s. 16-27.

¹¹ Srov. MELZER. *Metodologie nalézání práva*..., s. 111 a násl.

pojmy relativně určité či neurčité. Tyto pojmy pak mohou podle situace podléhat potřebě či dokonce nutnosti bližší specifikace či určení, jinými slovy též precizaci.¹²

Je obvyklé, že příklady situací užívání určitých či snad přesných pojmů v právní komunikaci se obvykle generují v povinnostních schématech veřejného i soukromého práva se zřejmými odpovědnostními následky. Představa „přesného“, „určitého“, a tedy předvídatelně rozpoznatelného právního následku je důsledkem působení principu předvídatelnosti práva jako komponentu obecného (universálního) principu právní jistoty. I teoretická literatura těží zejména z těchto kontextů a zkoumá nezbytnost a hodnotu stanovení přesného právního následku, který má dopadnout do právní sféry jednotlivce. V tomto ohledu je třeba zmínit několik problémových okruhů, které představu přesného stanovení právního následku v konsekventu právní normy poněkud relativizují.

První z problémových okruhů je otázka samotné empirické poznatelnosti denotátu určitého pojmu. Obvykle půjde o tzv. deskriptivní pojmy (tzv. popisné – vztahující se k realitě). Půjde-li o číselné pojmy, jde vždy o relativitu čísla ve vztahu k počítanému (vyčíslenému) množství (počtu) určitých jednotek (např. míry, váhy, měny, rychlosti, vzdálenosti a jiných fyzikálních veličin). Vlastností číselných pojmů je, že jsou zcela abstraktní *per se*, avšak absolutně přesné. Jazyková hra, s níž pracujeme, je založena na tautologických ekvivalencích číselných sémantických konstrukcí spočívající v tom, že kupř. $1:=1$, $2:=2$, $10:=10$ atd. V této ekvivalenci se rodí komunikační jistota, že znak reprezentující číslo je třeba vykládat jako počet jedinců (prvků) odpovídajících tomuto číslu, a ne jinak. Kontextuální výklad číselných pojmů ve vztahu k jednotkám však již přináší výkladové problémy a komunikační nejistotu. Tyto jednotky již nejsou definovány tautologicky, ale prostřednictvím jiných veličin, příp. vztahů s jinými fyzikálními veličinami. Je tedy pak důležité nejen to, zda rozumíme číselnému pojmu adekvátně, ale také to, zda chápeme, co značí užitá jednotka příslušné veličiny (metr, kilowatt, hodina, minuta, den, atd.).

Druhý okruh problémů je spojen s otázkou poznatelnosti naplnění obsahu číselného pojmu, tedy kvalifikační problém (subsumpce zjištěného skutkového stavu pod antecedent právního pravidla). Pro stanovení právního následku spojeného s naplněním antecedentu normy, v níž je obsažen číselný pojem, je podstatné, zda lze poznat, že ve světě bytí (realitě) došlo k takové situaci. Je to otázka měřitelnosti testovaných veličin, tedy zda dokážeme přesně poznat, že došlo ke splnění skutkové podmínky. Takto nevznikají často problémy s počítáním množství (kupř. na kusy), jelikož lze prostými aritmetickými prostředky konfrontací se skutečností (např. skladem zboží, nákupním košíkem v obchodě atd.) seznat, že je číselný pojem naplněn. Složitější situace nastává v případě veličin, které reprezentují fyzikální fenomény dynamické povahy (kupř. vzdálenost, rychlost, čas apod.). Tady je již zapotřebí počítat prostřednictvím určitých pomůcek (strojů), které dokážou člověku zprostředkovat poznání o těchto jevech. Problémem je ovšem exaktnost těchto měření, která lze provádět vždy pouze s určitou mírou přesnosti, anebo je třeba kalkulovat s tzv. chybou měření.

Příkladem může být v dopravním právu institut nejvyšší dovolené rychlosti vozidla. Z pohledu materiálního pramene právní úpravy tohoto institutu je zřejmé, že se zde střetává v pozadí svoboda jednotlivce (svoboda pohybu) se zájmem státu na bezpečnosti pohybu jednotlivce v prostoru jurisdikce určitého státu. Klíčovým zájmem státu jako normotvůrce

¹² Srov. kupř. REIMER, Franz. *Juristische Methodenlehre*. Baden-Baden: Nomos, 2016, s. 155-156.

je nepochybně regulovat pohyb jednotlivce za pomoci vozidla tak, aby nebyl nebezpečný (škodlivý) pro ostatní jednotlivce, kteří realizují pohybem na pozemní komunikaci svou svobodu pohybu. Vyjádřením tohoto zájmu normotvůrce je stanovení konkrétní a přesné číselným pojmem vyjádřené hranice rychlosti vozidla na pozemní komunikaci. Z pohledu hodnotové teorie je významné, co je zde objektem ochrany. Tím je v tomto případě statek (hodnota) vyjádřitelná pojmem bezpečnost a plynulost silničního provozu. Již ve spojení těchto dvou pojmů cítíme intuitivně určitou kontradiktornost, resp. komplementaritu obou dílčích normotvůrcem chráněných hodnot: čím pojeďu na silnici rychleji, tím budu více prospívat plynulosti silničního provozu. Čím naopak pojeďu rychleji, tím budu více ohrožovat bezpečnost silničního provozu. Obě hodnoty, které stojí v pozadí chráněného zájmu, tedy je třeba vyvážit tak, aby silniční provoz byl jak plynulý, tak i zároveň bezpečný.

Pro konkrétní analýzu zvolíme českou právní úpravu nejvyšší povolené rychlosti vozidla. Chráněná hodnota (zájem) a zároveň z pohledu deontologického i regulativní princip „bezpečnost a plynulost silničního provozu“ je zakotven v ustanovení § 4 písm. a) zákona č. 361/2000 Sb., o silničním provozu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon č. 361/2000 Sb.“). Podle tohoto ustanovení platí, že *„Při účasti na provozu na pozemních komunikacích je každý povinen chovat se ohleduplně a ukázněně, aby svým jednáním neohrožoval život, zdraví nebo majetek jiných osob ani svůj vlastní, aby nepoškozoval životní prostředí ani neohrožoval život zvířat, své chování je povinen přizpůsobit zejména stavebnímu a dopravně technickému stavu pozemní komunikace, povětrnostním podmínkám, situaci v provozu na pozemních komunikacích, svým schopnostem a svému zdravotnímu stavu.“* Dále následuje již ustanovení § 18 odst. 1 zákona č. 361/2000 Sb., které obsahuje normu s demonstrativně stanovenou dispozicí, kterou lze spíše označit za normu-princip (resp. generální klauzuli nejvyšší povolené rychlosti): *„Rychlost jízdy musí řidič přizpůsobit zejména svým schopnostem, vlastnostem vozidla a nákladu, předpokládanému stavebnímu a dopravně technickému stavu pozemní komunikace, její kategorii a třídě, povětrnostním podmínkám a jiným okolnostem, které je možno předvídat; smí jet jen takovou rychlostí, aby byl schopen zastavit vozidlo na vzdálenost, na kterou má rozhled.“*

Tato „generální klauzule“ je doplněna o konkrétnější § 18 odst. 2, 3, 4 zákona č. 361/2000 Sb. – zakazující normy, které již mají charakter pravidel (méně abstraktních normativů). Takto je stanoveno, že *„Řidič nesmí a) snížit náhle rychlost jízdy nebo náhle zastavit, pokud to nevyžaduje bezpečnost provozu na pozemních komunikacích, b) omezovat plynulost provozu na pozemních komunikacích, zejména bezdůvodně pomalou jízdou a pomalým předjížděním. (3) Řidič motorového vozidla o maximální přípustné hmotnosti nepřevyšující 3 500 kg, vozidla základní složky integrovaného záchranného systému a autobusu smí jet mimo obec rychlostí nejvýše 90 km.h-1; na silnici pro motorová vozidla rychlostí nejvýše 110 km.h-1 a na dálnici rychlostí nejvýše 130 km.h-1. Řidič jiného motorového vozidla smí jet rychlostí nejvýše 80 km.h-1. (4) V obci smí jet řidič rychlostí nejvýše 50 km.h-1, a jde-li o dálnici nebo silnici pro motorová vozidla, nejvýše 80 km.h-1. (5) Řidič nesmí překročit nejvyšší povolenou rychlost vozidla, a jde-li o jízdní soupravu, nejvyšší povolenou rychlost žádného z vozidel soupravy.“*

Tuto právní úpravu lze interpretovat z pohledu jejího adresáta (řidiče vozidla) následovně prostřednictvím jednoduchých výkladových vět - imperativů doplněných zdůvodněním s odkazem na chráněné účely právní úpravy (analýza hodnot a zájmů):

V1: Řidič nesmí jet moc pomalu – aby nezdržoval **plynulost** provozu

V2: Řidič nesmí jet moc rychle – aby neporušil **bezpečnost** provozu

V3: Řidič musí přizpůsobit rychlost vozidla podmínkám provozu a všem okolnostem (takovými faktory jsou zejména - sjízdnost vozovky, počasí, stav vozidla, zdravotní stav řidiče...) – aby jel **přiměřeně** rychle.

Z toho plynou následující obecné i konkrétní výkladové závěry, a to obecné i konkrétní:

Z1: Funkcionální analýza příkázaného či zakázaného chování řidiče generuje pravidlo o skutečném chování řidiče, nikoliv jen samotný přesně stanovený rychlostní limit;

Z2: Řidič může jednat protiprávně, i když rychlostní limit neporuší, z čehož plyne, že přesnost stanovené nejvyšší povolené rychlosti není zárukou předvídatelnosti právní úpravy jízdy vozidlem na pozemní komunikaci;

Z3: Řidič vždy jedná protiprávně, pokud jede vyšší než nejvyšší povolenou rychlostí, i kdyby jel vzhledem k okolnostem bezpečně (kupř. slunečné počasí, řidič je zkušený motorista, prázdná dálnice...);

Z4: Cílem právní úpravy je, aby řidič jel za všech okolností a ve všech situacích **přiměřeně** rychle;

Z5: Určitý číselně vyjádřený rychlostní limit negarantuje, že řidič pozná, jaká je přiměřená rychlost v konkrétní situaci silničního provozu;

Z6: Určitý rychlostní limit zpětně dotváří princip, z něhož vyplývá, že porušuje-li řidič rychlostní limit, minimálně ohrožuje zákonem chráněný zájem (právní fikce).¹³

Po tomto pokusu o určitou funkcionální analýzu působení právní úpravy nejvyšší povolené rychlosti má smysl si položit otázku, jaký má tedy vlastně smysl stanovení přesného rychlostního limitu, či jakým způsobem je vlastně prospěšné.¹⁴ Z teoretického pohledu je jasné, že tu máme co do činění s veřejnoprávním kontextem, který má odpovědnostní rozměr (a to správně i soudně trestní), tudíž lze vycházet z hypotézy, že určitost je lepší regulatorní strategie než neurčitost. Provokativně se lze ptát, zda je skutečným důvodem sázky na sémantickou určitost obava z nejistoty právní regulace, která by způsobila ohrožení bezpečnosti silničního provozu (pokud nestanovíme přesný a určitý rychlostní limit, nemůžeme očekávat, že řidiči budou jezdit bezpečně) anebo jakýsi iracionální pocit strachu z vágnosti (neurčitosti) regulace neobsahující přesné rychlostní limity. R. Poscher uvádí, že v případě rychlostního limitu, který je stanoven neurčitým pojmem, jde o typický příklad nedostatečné specifikace (*under-specification*). A to, co není stanoveno dostatečně určitě, je neurčité.¹⁵

Z pohledu normotvůrce se zdá, že není jiná možnost, než zvolit v takovém a obdobných případech cestu úplné přesnosti (jejíž zárukou se *prima facie* zdá být číselný pojem) nebo

¹³ K formálním a materiálním znakům přestupku překročení nejvyšší dovolené rychlosti srov. kupř. rozsudek NSS ze dne 14. 12. 2009, čj. 5 As 104/2008-4.

¹⁴ Za příklad státu, kde není rychlostní limit na dálnici stanoven, je Spolková republika Německo (SRN). Regulace nejvyšší povolené rychlosti je tam ponechána působení obecných právních pravidel (povinnost přizpůsobit rychlost jízdy relevantním okolnostem řízení vozidla).

¹⁵ POSCHER, Ralf. An Intentionalist Account of Vagueness: A Legal Perspective. In KEIL, Geert. POSCHER, Ralf (eds.). *Vagueness and Law. Philosophical and Legal Perspectives*, Oxford University Press, s. 75.

vágnosti (tedy nedostatečně určitého vyjádření kvanta). Možná ale existuje i třetí cesta, a tou je možnost korekce určitých sémantických konstrukcí kvantitativními neurčitými pojmy, jako jsou kupř. přibližně, přiměřeně, průměrně... atd. Vhodnost užití těchto konstrukcí je podmíněná kontextem (někdy ano, někdy ne), vůlí normotvůrce, ale také předpokládanými dopady na praktické jednání osob (adresátů právní úpravy). Nepochybnou výhodou takových relativních formulací je přiblížení ideálního světa norem a reálného životního světa.

Je zřejmé, že česká právní úprava institutu nejvyšší povolené rychlosti je založena právě na určité kombinaci obecnějších a konkrétnějších normativů, kdy základní princip spočívá v dodržování bezpečnosti a plynulosti silničního provozu. Tento princip je dále konkretizován stanovením rychlostních limitů pomocí číselných pojmů pro jednotlivé typy vozidel a druhy silničních komunikací (dálnice, silnice pro motorová vozidla, silnice). Rychlost je dále z hlediska abstraktně-konkrétního předmětem regulace dopravními značkami, kdy se rychlostní limit individualizuje vzhledem ke konkrétně stanovenému úseku silniční komunikace. Tato kombinace ale znamená, že dodržení rychlostního limitu (jízdu maximální povolenou rychlostí) není zárukou souladnosti jednání řidiče se zákonem, protože tato rychlost může být vzhledem k okolnostem provozu nepřiměřená, a tedy nezákonná ve smyslu § 18 zákona o silničním provozu. Druhým principem ovládajícím předmětný institut je tedy nepochybně přiměřenost vyjádřená (implicitně) v zákonné formulaci „*přizpůsobit rychlost jízdy*“, tedy jet tak, aby to bylo úměrné (přiměřené) zákonem demonstrativně stanoveným hlediskům. Na druhé straně rychlostní limit poskytuje jednoznačnou právní jistotu adresátům normy z hlediska protiprávnosti chování řidiče vozidla, neboť pokud řidič překročí nejvyšší povolenou rychlost, jedná vždy protiprávně, nejsou-li naplněny okolnosti vylučující protiprávnost jeho jednání (kupř. jízda ve zvláštních případech, v krajní nouzi, atd.). Princip přiměřenosti tedy působí jako korektiv pro chování řidiče pouze směrem ke snížení rychlosti vozidla dle okolností provozu i subjektivních faktorů (zdravotní stav řidiče, jeho bdělost apod.), nikoliv jako okolnost vylučující protiprávnost překročení rychlostního limitu.

Z pohledu behaviorálního si lze klást otázku, která část analyzované právní regulaci působí na vědomí řidiče jako interpreta předmětné právní úpravy více (dominantně). Na jedné straně je nepochybné, že řidiči tendují k orientaci svého chování dle přesně stanovených rychlostních limitů. Naproti tomu principy ovládající zbytek chování řidiče na silnici jsou spíše skryté a řidič s nimi pracuje spíše intuitivně.¹⁶ Příkladem může být jízda po dálnici za hustého deště či sněžení. Takové povětrnostní podmínky zcela spolehlivě dovedou drtivou většinu řidičů k úpravě rychlosti jízdy směrem dolů k takové rychlosti, při které pneumatiky jejich vozidel dokážou ještě účinně zabírat na mokřím či kluzkém povrchu. V tomto ohledu je irelevantní, zda touto rychlostí bude 80 km/h či dokonce méně, protože přiměřená rychlost jízdy, která je souladná se zákonem, vyplyne z jedinečných okolností povětrnostní situace na dálnici a z toho plynoucího stavu povrchu vozovky. Žádný rozumný řidič by však vědomě nejel v takových podmínkách nejvyšší povolenou rychlostí na dálnici, neboť by tím s praktickou jistotou reálně ohrozil nejen ostatní účastníky dálničního provozu, ale i sám sebe a své vozidlo. Pokud by normotvůrce stanovil obecný rychlostní limit pro uvedené

¹⁶ K úloze intuic v lidském chování obecně a soudním rozhodování zvláště viz TVRDÍKOVÁ, Linda. Intuice v soudním rozhodování. *Právník*, 2022, roč. 161, č. 4, s. 350-375.

situace, bylo by to zjevně nadbytečné a zbytečně se regulovalo chování, které je dostatečně korigováno působením principu přiměřenosti, tedy vágního právního mechanismu.

Zajímavou úvahou je i kontext správního trestání za porušení rychlostního limitu. Podle míry překročení nejvyšší povolené rychlosti se může jednat o různě závažné přestupky. Řidič se však může velkým překročením nejvyšší povolené rychlosti dopustit i trestného činu obecného ohrožení (srov. § 272 – 273 trestního zákoníku).¹⁷ Ve světě norem jednoznačně a zcela přesně stanovená rychlostní hranice se ovšem takto jednoznačně a přesně zjistit nedá. Různými technologiemi užívanými při měření rychlosti¹⁸ se lze přiblížit s praktickou jistotou k poznání rychlosti vozidla, ale vždy je třeba počítat s určitou odchylkou či chybou měření. To nám indikuje rozdíl mezi normativní a aplikační dimenzí určitého pojmu: zatímco z pohledu normativního lze výkladem dovodit jednoznačný a přesný výklad určitého pojmu („1“=1), z pohledu aplikačního nemusíme být schopni jednoznačně a bez pochybností zjistit, zda skutkový stav lze z pohledu kvanta určité veličiny podřadit pod určitý číselný pojem. Tento druh vágnosti způsobené omezenými možnostmi lidského poznání způsobuje aplikační nejistotu ohledně kvalifikace skutkového stavu pod hypotézu právní normy a dovození právního následku. V případě nejvyšší povolené rychlosti tak i vyšší rychlost, než nejvyšší povolená rychlost nemusí znamenat nastoupení správního trestu, pokud je výsledek měření dosažen v intervalu předpokládané odchylky měření, která je předvídaná výrobcem měřicího zařízení a reflektována v jeho ověření (kalibraci).¹⁹ To samozřejmě nezpochybňuje přínos přesného normativního vyjádření (hledisko právní jistoty), na druhé straně to relativizuje jeho nezbytnost pro nastavení mechanismu postihu za překročení rychlostního limitu.

3. Právní pojmy a jejich vlastnosti

Existuje mnoho filosofických a teoretických koncepcí právního pojmu (*Rechtsbegriff*). Pro účely tohoto textu jsou klíčové metodologické představy o právním pojmu, které se zakládají na následujících modelech: a) právní pojem jako určitá sémantická mapa²⁰; b) právní pojem

¹⁷ Podle § 273 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů platí, že „Kdo z nedbalosti způsobí obecné nebezpečí tím, že vydá lidi v nebezpečí smrti nebo těžké újmy na zdraví nebo cizí majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu tím, že zapříčiní požár nebo povodeň nebo škodlivý účinek výbušnin, plynu, elektřiny nebo jiných podobně nebezpečných látek nebo sil nebo se dopustí jiného podobného nebezpečného jednání, nebo kdo z nedbalosti takové obecné nebezpečí zvýší nebo ztíží jeho odvrácení nebo zmírnění, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.“

¹⁸ Obvykle jde o radarová a laserová měřicí zařízení používaná s lidskou obsluhou či bez obsluhy (úsekové měření). Srov. přehledně internetový článek MOKŘÍŠ, Jakub. Měření rychlosti: Jak se měří na českých silnicích? *Portál řidiče*, publikováno 26.10.2021. Dostupné online na: <https://www.portalridice.cz/clanek/mereni-rychlosti-jak-se-meri-na-ceskych-silnicich>.

¹⁹ Srov. ustanovení § 3, §§ 9 -11 zákona č. 505/1990 Sb., o metrologii, ve znění pozdějších předpisů a prováděcí vyhláška č. 262/2000 Sb., kterou se zajišťuje jednotnost a správnost měřidel a měření, ve znění pozdějších předpisů. V případě měření nejvyšší dovolené rychlosti se u běžně používaných měřidel uplatňuje tolerance: u rychlostí do 100 km/h - odchylka ± 3 km/h a u rychlostí nad 100 km/h – odchylka $\pm 3\%$ z naměřené rychlosti vozidla. Výsledná rychlost se pak v aplikační právní terminologii (jazyce správních rozhodnutí) označuje jako “skutečná rychlost jízdy”.

²⁰ KNAPP, Viktor. *Vědecká propedeutika pro právníky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 168.

jako věta²¹; c) právní pojem jako třída určitých entit (prvků).²² Pragmatickou dimenzi pojmu pak tvoří jeho smysl, který se zjevuje v určitém účelovém, hodnotovém a významovém kontextu. Tyto pohledy jsou přitom komplementární a v zásadě se vzájemně nevylučují.

V teoriích přelomu 19. a 20. století lze najít též představu, že právní pojmy vytvářejí určitý kosmos pojmů.²³ Tato zdánlivě úsměvná analogie má přitom hlubší rozměr. Příklad s „kosmem“ představuje nejen pojetí sémantického prostoru práva jako dynamického fenoménu, ale též prostoru, v němž působí mnoho různých sil, které působí určité přibližování a oddalování jednotlivých sémantických soustav vůči sobě navzájem. Podobný přírůbek používá i Ronald Dworkin, když chce popsat působení precedentu v právním systému (*gravitational force of precedent*).²⁴ Pokud bychom chtěli uplatnit tento pohled i na neurčité právní konstrukce, při troše fantazie pak mohou neurčité pojmy vypadat jako určité „černé díry“, které pohlcují velké množství právních kauz. Této představě odpovídá poměr mezi intenzí a extenzí neurčitých pojmů. Vzdor „malému“ jádru (v němž se kumulují sémantické znaky) jde o jádro nadměrně „hmotné“, z něhož vyzařuje nadměrná gravitační síla vyjádřená v kvalifikačním rozměru jako rozsah (extenze), tedy rozsah bez zjistitelných a určitelných sémantických hranic (*Begriffsspielraum*). Tato extenze se někdy u neurčitých pojmů považuje za neomezenou. Neznamená to, že každý znak je potenciálně kvalifikovatelný pod rozsah neurčitého pojmu, ale to, že nelze dopředu omezit okruh situací ve světě bytí, které mohou být pod rozsah neurčitého pojmu kvalifikovány.

U neurčitých pojmů stejně jako u ostatních pojmových konstrukcí lze uplatnit dělení z hlediska dvou komplementárních rovin: A) výrazové složky (sémantické pojetí) a B) funkcionální složky (pragmatické pojetí).²⁵ Sémantická složka pojmu působí ve vědomí adresáta vznik primární představy o významu interpretovaného pojmu, zatímco funkcionální složka generuje pragmatickou dimenzi pojmu. Jde tedy ve své podstatě o rekurz k podstatě, povaze a účelu kvalifikovaného prvku (objektu), který má být podřazen pod rozsah pojmu. Jako příklad odlišení těchto dvou složek může posloužit kauza Gatt v. Burr používaná k demonstraci aplikace neurčitého pojmu autory T. Endicottem a sekundárně A. Marmorem.²⁶ Řešenou otázkou v této věci bylo, zda může kurník (*poultry shed*) plnit funkci vozidla, pokud se na něho připevní kolečka. Z této kauzy můžeme zformulovat modelové

²¹ Srov. kupř. HATZ, Helmut. *Rechtssprache und juristischer Begriff. Vom richtigen Verstehen des Rechtsatzes*. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag, 1963, s. 49-52.

²² Srov. kupř. ENGLISCH, Karl. *Einführung in das juristische Denken*. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2010, s. 127.

²³ Zdeněk Bažil v této souvislosti připomíná rakouského autora J. Bindera (dílo *Rechtsbegriff und Rechtsidee* vydané v Německu v roce 1915). Viz BAŽIL, Zdeněk. *Neurčité právní pojmy a uvážení při aplikaci norem správního práva: (se zvláštním zřetelem na judikaturu bývalého čl. nejvyššího správního soudu)*. Praha: Karlova univerzita, 1993, s. 17.

²⁴ DWORKIN, Ronald. *Taking Rights Seriously*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1977, s. 111.

²⁵ K problému sémantického a pragmatického rozměru vágních pojmů srov. zejm. MARMOR, Andrei. *Pragmatic Vagueness In Statutory Law*. In KEIL. POSCHER. *Vagueness and Law...*, s. 165-166, dále KOMPA, Nikola. *The Role of Vagueness and Context Sensitivity in Legal Interpretation*. In KEIL. POSCHER. *Vagueness and Law...*, s. 206-208.

²⁶ Viz MARMOR. *Pragmatic Vagueness In Statutory Law ...*, s. 171-172.

otázky ve vazbě na zmíněné náhledy na neurčité konstrukce. V sémantickém pojetí se ptáme: *Vypadá kurník s kolečky jako obvyklé vozidlo?* Naproti tomu ve funkcionálním pojetí je nutno ptát se: *Plní kurník s kolečky funkci vozidla – tedy má sloužit k přepravě drůbeže?* Mezi účely právních pojmů je navíc třeba hledat určitou pragmatickou hierarchii: v aplikační dimenzi je význam pojmu formován účelem přicházejícím z povahy skutkového děje, s nímž je pojem interpretem konfrontován. Pak přichází teprve dovození jeho smyslu pro předmětný skutkový děj, který má podobu zjištěného skutkového stavu věci. Další charakteristický znak těchto kvalifikačních otázek spočívá v tom, že podřazení pojmu „kurník“ pod pojem „vozidlo“ nemusí znamenat, že jiné kvalifikace jsou vyloučené (eliminované). Tudíž lze usuzovat tak, že kurník může být kvalifikován zároveň podle povahy věci a z úhlu pohledu účelu příslušné právní úpravy jako „věc movitá“ či „přístřešek pro zvířata“. Na druhé straně, pokud kurník bude mít kolečka, pak nepochybně nemůže být *de iure* chápán jako „drobná stavba“ anebo „věc nemovitá“.

I neurčité pojmy lze chápat jako určitý průmět představy obsahu (intenze) a rozsahu (extenze) pojmu.²⁷ Obsahem pojmu rozumíme souhrn jeho pojmových znaků (*features*, *Merkmale*) včetně logických vazeb mezi těmito znaky, zatímco rozsahem pojmu chápeme pojem jako množinu (třídu) prvků, které mají určité společné vlastnosti (znaky). Problém s neurčitými právními pojmy je v tom, že zatímco z pohledu své intenze určité znaky vykazují (tzn. představují určitou sémantickou mapu), z pohledu své extenze nemají zřetelné a sémantickými postupy určitelné hranice. Jako třídu či množinu prvků je tedy nelze přesněji vymezit, naproti tomu jako souhrn pojmových znaků tvořených jinými právními pojmy ano. Alternativním pohledem může být analytická právní filosofie, která přináší model kvalifikačního problému na bázi pojmu „kandidát“, v němž absorbuje problém principu právní jistoty. Neurčitý počet tzv. neutrálních kandidátů, o nichž není jisté, zda spadají pod rozsah pojmu či nikoliv, představuje znak neurčitosti pojmu.²⁸

Z pohledu právní praxe se jeví neurčité pojmy vždy jako problém extenzionální (M. Thaler), nikoliv problém intenzionální. A to i přesto, že mezi nimi lze najít takové případy, kdy i samotné pojmové znaky (jiné pojmy) jsou ze své povahy neurčité. Neurčitost pojmu tak může vyplývat z jeho obsahu nebo rozsahu. Jsou pojmy, v jejichž jádru nacházíme poměrně konkrétní a definovatelné právní ideje (kupř. pojem „veřejný zájem“), naproti tomu jsou neurčité pojmy, které jsou v jádru velmi abstraktní („přiměřenost“, „rozumnost“). Nicméně právě otázka kvalifikace „obnažuje“ neurčitost právního pojmu nejvíce. Sepětí sémantického a pragmatického rozměru neurčitých pojmů nás dovádí k potřebě teleologických úvah o účelu daného pojmu a jeho užití v konkrétním kontextu dané právní úpravy. V tomto

²⁷ Tyto pojmy jsou ustáleným způsobem v metodologii interpretovány v tomto smyslu, ačkoliv kupř. Gottlob Frege je vykládal jinak. Srov. k tomuto problému kupř. MATERNA, Pavel. *Svět pojmů a logika*. Praha: Filosofie, 2000, s. 35, dále též HLOUCH, Lukáš. *Teorie a realita právní interpretace*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 61-62.

²⁸ Srov. ŽÁK-KRZYŽÁNKOVÁ, Katarzyna. *Právní interpretace – mezi vysvětlováním a rozuměním*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 31-32, dále též REIMER. *Juristische Methodenlehre...*, s. 155, MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva...*, s. 98-99.

ohledu se nabízí dva tradiční rozměry teleologického myšlení, a to je subjektivní a objektivní teorie výkladu.²⁹

Subjektivní teleologické směry (intencionalismus) otevírají dimenzi úmyslů (záměrů) vložených normotvůrcem do dané pojmové konstrukce. Intencionalismus se snaží odhalit komunikativní úmysl normotvůrce.³⁰ Intencionalismus dále předpokládá, že význam pojmu je ekvivalentní s touto komunikativní intencí. Proto je otázkou, zda může vágní termín vyjadřovat přesný úmysl, či přesný termín může mít vágní význam. Právě Ralf Poscher uvádí, že čísla a míry (číselné pojmy) jsou prostředky k formulaci přesných vymezení, a demonstruje jimi, že jazyk sám nás nenutí vytvářet vágní intence.³¹ Podle něho rozhoduje právě kontext užití znaku vyjadřujícího pojmový obsah, zda ve vědomí adresáta vyvolá vágní či naopak velmi přesnou představu o jeho smyslu.

Naproti tomu, objektivní výkladová teorie, podle níž komunikativní intence normotvůrce nejsou tak důležité, ale je třeba vycházet ze jazykově-systematicko-teleologického výkladu textu, jak je napsán, otevírá prostor k velmi flexibilnímu užívání vágních konstrukcí. Není-li podstatná komunikativní intence, pak je důležité, jaké výkladové intence pracují v hermeneutickém vědomí interpreta. Více než normativní kontext užití znaku je pak podstatný kontext situační (pragmatický), který formuje zásadním způsobem význam a smysl neurčitého pojmu.

4. Neurčité pojmy a jejich výklad

Jak je patrné z předcházejícího výkladu, neurčité pojmy působí již ze své podstaty určité výkladové obtíže, i když ani zdaleka ne v každém interpretačním aktu. Nikoliv náhodou je právní teorie považuje za jeden ze zdrojů vzniku tzv. složitých případů aplikace práva (angl. *hard cases*, něm. *Grenzfälle*).³² V každém případě jejich aplikace je třeba rozhodnout o tom, zda lze posuzovaný jev spadat pod jejich rozsah (jehož hranice je ovšem nezřetelná), anebo nikoliv. Jak uvádí trefně M. Štěpáníková a T. Smejkalová ve své teoreticko-praktické studii o kontextuálním užívání neurčitého pojmu „veřejný pořádek“, „u neurčitých právních pojmů tento krok vyžaduje neustále vymezování a znovu-vymezování jejich obsahu i rozsahu.“³³ V následujícím výkladu se pokusím představit několik hlavních metodologických „otazníků“, které interpretace a aplikace neurčitých pojmů přináší.

²⁹ V prostředí teorie vágnosti analyzuje rozdíl mezi těmito přístupy např. H. Asgeirson. Srov. ASGEIRSON, Hrafn. Can Legal Practice Adjudicate Between Theories of Vagueness? In KEIL. POSCHER. *Vagueness and Law...*, s. 95-100.

³⁰ POSCHER, Ralf. An Intentionalist Account of Vagueness: A Legal Perspective. In KEIL. POSCHER. *Vagueness and Law...*, s. 66-68.

³¹ Tamtéž, s. 71.

³² KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře*. Praha: Karolinum, 2002, s. 45. Jakkoliv autor přímo neurčité pojmy nezmiňuje, odkazuje obecně na ta ustanovení právních předpisů, která připouštějí různý výklad, jakož i určitou míru uvážení. Neurčité pojmy a diskrece jsou tedy ve vztahu ke složitým případům vnímány obdobně jako důvody vzniku výkladových nejasností a obtíží.

³³ ŠTĚPÁNÍKOVÁ, Markéta. SMEJKALOVÁ, Terezie. Hledání jádra pojmu veřejný pořádek. *Právník*, 2022, roč. 161, č. 8, roč. 161, s. 753.

Z právní teorie se často podává zcela zjednodušující definice, že „neurčité pojmy jsou takové pojmy, které nemají legální definici.“³⁴ Často se dovozuje, že tyto pojmy nejsou tedy ani definovatelné. Již v předchozím výkladu jsme ukázali, že definice intenzionální (podle znaků) je odvoditelná pro většinu neurčitých pojmů. Podává ji buď doktrína či judikatura, přičemž začasť právě tyto definice vycházejí z kontextuálních legálních definic. Tento mylný poznatek potom nesprávně formuje představu o neurčitých pojmech na pocit, že každý v normativním právním textu výslovně nedefinovaný právní pojem je pojem neurčitý. To však neodpovídá ani převažujícímu názoru doktríny, ani postupům právní praxe. Neurčitý právní pojem jako terminus technicus užíváme pro takové pojmy, které jsou zcela úmyslně zákonodárcem konstruovány bez ostrých sémantických hranic tak, aby z hlediska své extenze obsáhly předem neurčený okruh rozmanitých životních situací.³⁵ Absence legální definice ještě nečiní z právního pojmu pojem v tomto smyslu neurčitý, jakkoliv je pravdou, že tradiční neurčité pojmy skutečně obvykle explicitní legální definici nemívají.

Neurčité pojmy mohou být v zásadě dvojího druhu: a) normativní a b) deskriptivní. Co se týká normativních pojmů, ty v sobě často absorbují odkazy na hodnotové rámce, jichž se normotvůrce dovolává, resp. jejichž ochranu právní regulací sleduje. Pak se jedná o normativní hodnotové pojmy (kupř. pojem spravedlnost, přiměřenost). Co se týká deskriptivních pojmů, ty odkazují na reálné existující denotáty (kupř. zmíněný pojem „vozidlo“, „bezúhonnost“, „noční klid“, atd.). Zvláštní kategorií jsou kvantitativní neurčité pojmy, které se používají k vyjadřování neurčitých množství určitých fyzikálních veličin a vztahují se k reálné existujícím jsoucnům (příkladem uveďme „množství větší než malé – omamná látka“, „přiměřený“ – výše smluvní pokuty v penězích, „obvyklý – jakost či kvalita, množství dodaného zboží“ atd.). Je otázkou, zda výklad uvedených dvou základních kategorií neurčitých pojmů nějakým zásadním způsobem liší. Tuto otázku však pro její komplikovanost ponechávám stranou.

Pojďme tedy k otázce, jakým způsobem se provádí výklad neurčitých pojmů, a v tomto ohledu nahlédneme do judikatury obecných a nejvyšších soudů.³⁶ Např. v judikatuře Nejvyššího správního soudu opakovaně nalézáme výkladovou direktivu směrem ke správním orgánům, aby tyto prováděly výklad intenzionální, tedy podle pojmových znaků neurčitého pojmu. Ustálená judikatura Nejvyššího správního soudu uvádí, že „teprve poté, kdy správní orgán tento neurčitý právní pojem vyloží, může jej konfrontovat se skutkovými zjištěními konkrétního

³⁴ Tento přístup rezonuje také v právní praxi i u studentů právnických fakult. Srov. kupř. příspěvek GAWRON, Tomáš. Neurčité právní pojmy a správní uvážení v návrhu novely implementující směrnici o zbraních. *Epravo.cz*, publikováno 14.11.2018. Dostupné online na: <https://www.epravo.cz/top/clanky/neurcite-pravni-pojmy-a-spravni-uvazeni-v-navrhu-novely-implementujici-smernici-o-zbranich-108388.html>. Dále srov. např. VAVŘÍKOVÁ, Petra. *Neurčité pojmy ve správním právu*. Bakalářská práce. UP Olomouc, 2014, s. 6. Dostupné online na: <https://adoc.pub/neurite-pravni-pojmy-ve-spravnim-pravu.html>.

³⁵ Srov. obdobná vymezení z doby prvorepublikové doktríny správního práva, zejm. HOETZEL, Jiří. *Slovník veřejného práva československého*. 5. díl. Brno: Rovnost, 1948, s. 577, dále také HÁCHA, Emil. *Slovník veřejného práva československého*. 2. díl. Brno: Polygrafia, 1932, s. 843.

³⁶ O takový pohled se pokouší v obecné rovině kupř. Veronika BauEROVÁ. Srov. její příspěvek BAUEROVÁ, Veronika. Neurčité právní pojmy aneb trochu o umění právní interpretace a aplikace (argumentace). *Ústav práva a právní vědy*, publikováno dne 22. 6. 2018. Dostupné online na: <https://www.ustavprava.cz/blog/2018/06/neurcite-pravni-pojmy-aneb-trochu-o-umeni-pravni-interpretace-a-aplikace-argumentace/>.

případu [...]“³⁷. Z toho tedy vyplývá, že správní orgán je v první řadě povolán k tomu, aby provedl výklad neurčitě právního pojmu, a následně poté přistoupil ke konfrontaci se zjištěným skutkovým stavem, o němž nejsou důvodné pochybnosti. Správní soudy tedy obecně někdy považují ve smyslu uvedené judikatury za chybu, pokud správní orgán tento výkladurou a doktrinálně stanovený postup nerespektuje a přistoupí k subsumpci, aniž by však provedl výklad předmětného neurčitě právního pojmu.³⁸ Jako konkrétnější návod k postupu při nakládání s neurčitými pojmy může posloužit kupř. tento názor Nejvyššího správního soudu: „*Při interpretaci neurčitě právního pojmu se správní orgán musí zabývat konkrétní skutkovou podstatou, jakož i ostatními okolnostmi případu, přičemž sám musí alespoň rámcově obsah a význam užitěho neurčitě pojmu objasnit, a to z toho hlediska, zda posuzovanou věc lze do rámce vytvořeněho rozsahem neurčitě pojmu zařadit*“ (rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28.7.2005, čj. 5 Afs 151/2004, č. 701/2005 Sb. NSS). K tomu je nutné dodat, že výklad neurčitě právního pojmu nelze provést obecně či univerzálně, protože musí odpovídat dané situaci, místním podmínkám času a jiným významným okolnostem, které charakterizují určitou skutkovou podstatu.

Pokud se zamyslíme nad tím, co se vlastně v judikatuře požaduje po správních orgánech, je to poměrně složitý výkladový řetězec ovládaný deduktivní posloupností argumentů, které počínají v pojmových znacích vykládaněho neurčitě pojmu obecnými výkladovými větami, které slouží pro test obecněho (typověho) podřazení významověho rámce neurčitě pojmu ve vztahu k řešenému skutkovému stavu. Poté ve druhém kroku teprve má správní orgán konkretizovat výklad neurčitě pojmu na řešenou věc, přičemž i při tomto druhém kroku může dojít k závěru, že skutkový stav pod neurčitý pojem z důvodu individuálních odlišností (specifik) ani tak nelze kvalifikovat. Subsumpce skutkověho stavu pod neurčitý pojem má tedy ideálně vypadat jako dvoukrokové metodologické aplikační schéma.

Ve skutečnosti však striktní dodržování uvedeněho mechanismu přivádí aplikujícího interpreta do místy absurdních situací. Zvláště pak, pokud jeho prvním krokem ve výkladovém řetězci má být snaha o nějaké slovníkové či encyklopedické vymezení intenze právního pojmu. Tak kupř. neurčitý pojem „okolnosti zvláštěního zřetele hodné“, který je vágní ve svých znacích, lze jen těžko uchopit definičně tak, aby to mělo ve vztahu k řešené kauze nějaký smysl. Celý výklad se pak zcela přirozeně intenzifikuje ve druhém kroku, kdy správní orgán zdůvodní, proč zrovna zjištěný skutkový stav považuje za kvalifikovatelný pod „okolnosti zvláštěního zřetele hodné“. V tomto případě hraje dominantní úlohu obvyklost rozumění v kontextu a srovnání (analogie) s typově podřaditelnými situacemi. Jde tedy o pojem, který se ze své povahy vykládá extenzionálně, a výklad podle znaků nedává praktický smysl.³⁹ Podobně se to má s neurčitými pojmy odvozenými od idejí rozumnosti,

³⁷ Viz rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 14. 2. 2008, čj. 7 As 13/2007-56.

³⁸ K prvorepublikově judikatuře stran výkladu a aplikace neurčitě pojmu správního práva viz cennou studii Z. Bažila. BAŽIL. *Neurčitě právní pojmy...*, s. 43 a násl.

³⁹ Na rozlišení neurčitosti obsahu a rozsahu pojmu poukazuje důrazně i Z. Bažil. Srov. BAŽIL. *Neurčitě právní pojmy...*, s. 32-33.

přiměřenosti, spravedlnosti apod. Není tedy vždy vhodné ani účelné snažit se explikovat neurčitý pojem podle jeho sémantických znaků.⁴⁰

Je zřejmé, že neurčitý pojem vždy vyžaduje interpretaci *sensu stricto*. Nicméně právní praxe ukazuje, že neurčitý pojem je také prostorem pro dotváření práva.⁴¹ Tzv. teorie mezer přináší pro neurčitý právní pojem typ mezery intra legem. K. Engisch trefně podotýká, že diskuse o mezerách intra legem je vedena ve dvou liniích⁴²: 1) mezery intra legem ve skutečnosti nejsou mezery, neboť mezerou v zákoně se rozumí pouze neplánovaná neúplnost právního textu (C. W. Canaris); 2) mezery intra legem jsou typem mezery, neboť neurčitý pojem vyžaduje jako mezera své vyplnění určitým konkretizujícím myšlenkovým obsahem, který přináší aplikační praxe na jednotlivých případech aplikace neurčitého pojmu. Zobecněním těchto subsumpcí získáme vzorek typových případů, které lze per analogiam užívat jako výkladovou větu charakterizující neurčitý pojem z hlediska jeho extenze. Takže v této druhé linii jde již o klasické dotváření práva. Podle Engische bychom pro aplikaci neurčitých pojmů a jejich dotváření na půdorysu konkrétních kauz neměli pojem mezery (*Lücke*) užívat. Na druhé straně ale Engisch přiznává, že hranice mezi dotvářením práva (vyplňováním mezer) a aplikací práva *secundum legem* je velmi neostrá.⁴³ Pokud je neurčitý pojem chápán zároveň jako mezera, jde o zároveň o mezeru nepravou (interpretativní). Tento druh mezery může mít také axiologický charakter v případě normativního (hodnotového) pojmu (tzv. axiologické mezery). Tento problém je tedy z hlediska teoretického hraniční otázkou, dokonce možná z určitého úhlu pohledu pouze terminologickou, ale z pohledu praktického již nikoliv.

Judikatura – a to zejména vrcholných soudních orgánů – totiž nepřistupuje k neurčitým pojmům jen jako sémanticky nejasným konstrukcím, ale snaží se provádět jejich dotváření pro účely vytvoření judikatury, která může být následována v obdobných případech obecnými a správními soudy nižší instance. Efektem této snahy je tendence k precizaci neurčitých pojmů a často jejich „překrytí“ výkladovými větami dovozenými z konkrétních kauz.

Příkladem nám mohou být kvantitativní neurčité pojmy. Tyto neurčité pojmy jakoby již *prima facie* potřebují další objasnění pomocí numerického vyjádření.⁴⁴ Otázkou je, zda

⁴⁰ Určitým signálem odklonu od sémantické (intenzionální) cesty výkladu neurčitých pojmů může být kupř. usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 7. 2011, č.j. 3 As 4-2010 – 6, kde byl vykládán neurčitý pojem „veřejný pořádek“ v kontextu zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců, ve znění pozdějších předpisů. Oproti sémantické dimenzi zde Nejvyšší správní soud preferuje kontextuální prostředí užití neurčitého pojmu a teleologii těchto ustanovení právní úpravy. I zde ale považoval za nutné definovat jednání cizince spočívající v závažném narušení veřejného pořádku prostřednictvím pojmových znaků („skutečné“, „aktuální“ a „dostatečně závažné“ ohrožení některého společenského zájmu).

⁴¹ Blíže k pojmu dotváření práva v současné české literatuře kupř. VEČEŘA, Miloš. O soudcovském dotváření práva. In GERLOCH, Aleš. TRYZNA, Jan. WINTR, Jan. *Metodologie interpretace práva a právní jistota*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 228

⁴² ENGLISCH. *Einführung in das juristische Denken...*, s. 240-241. V české literatuře podobně chápe problém i Filip Melzer, který tvrdí, že práce s neurčitým pojmem je pouze odstraňování sémantických nejasností. Srov. MELZER. *Metodologie nalézání práva...*, s. 223-224.

⁴³ Viz podrobněji k této problematice článek HLOUCH, Lukáš. Vagueness and Theory of Gaps. In SMEJKALOVÁ, Terezie. ARASZKIEWICZ, Michał. STEHLÍKOVÁ, Jana. ŠTĚPÁNKOVÁ, Markéta. *Argumentation 2021. International Conference on Alternative Methods of Argumentation in Law*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2021.

⁴⁴ Srov. BAŽIL. *Neurčité právní pojmy...*, s. 47.

se tak má stát pouze na půdorysu konkrétního případu (nejčastěji právním jednáním či právním aktem), anebo zobecnitelnou formou (tzn. kvazinormativně), tedy judikaturou vyšších soudů. Pro první řešení vyznívá subjektivní výkladová teorie, která staví na intencích zákonodárce. Pokud by zákonodárce chtěl použít preciznější a konkrétnější vyjádření, tak by je výslovně vyjádřil v normativním textu právního předpisu. Naproti tomu, objektivní výkladová teorie nahrává myšlence, že je třeba myšlenky zákonodárce dotáhnout do konce cestou judiciální, a to tak, aby byly zobecnitelné a použitelné na konkrétní kauzu *pro futuro*.

5. Příklady z judikatury (dotváření neurčitých pojmů)

Zajímavé příklady řešení problémů s výkladem neurčitých pojmů nabízí civilní (občanskoprávní) i trestní judikatura posledních let. Za příklad nám v obou případech poslouží neurčitý kvantitativní pojem.

A) Trestněprávní kontext

Objektem výkladu se v tomto případě stal kvantitativní neurčitý pojem „větší počet zvířat“, který je použit ve skutkové podstatě trestného činu týrání zvířat (§ 302 trestního zákoníku). Konkrétně jde o dikci kvalifikované skutkové podstaty, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby. Nejvyšší soud se výkladem pojmu „větší počet zvířat“ zabýval v usnesení ze dne 15. 6. 2011, sp. zn. 8 Tdo 657/2011 a dospěl k právnímu názoru vyjádřenému v následující větě: *„K naplnění okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby u trestného činu týrání zvířat podle § 302 odst. 3 tr. zákoníku spočívající v tom, že pachatel spáchal tento trestný čin na „větším počtu zvířat“, je třeba, aby se tak stalo **nejméně na sedmi zvířatech**. Okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby podle § 302 odst. 3 tr. zákoníku, u níž trestní zákoník nepodává k výkladu tohoto pojmu žádné vodítko pro stanovení jeho kvantitativního vyjádření. Z toho je patrné, že musí jít o takový počet zvířat, který toto vystupňované zpřísnění dostatečně vyjádří.“* Již ze samotné právní věty tohoto judikátu je zcela zřejmé, že Nejvyšší soud vnímá trestní zákoník v tomto ohledu jako neúplný, resp. regulaci skrze zvolený neurčitý pojem jako nedostatečnou.

Nejvyšší soud zvolil k řešení problému komplexní výklad předmětné právní otázky, přičemž užil systematickou a teleologickou metodu výkladu. K tomu užil jako pomůcku důvodovou zprávu k trestnímu zákoníku a dovodil, že právní úprava v této skutkové podstatě náležitý postih takového chování náležitý postih takového chování ve vztahu k většímu počtu zvířat. Současně se však zachovávají i relace k trestným činům proti životu a zdraví lidí, čímž se zde míní především chovy hospodářských zvířat, chovné stanice, útulky zvířat, jakož i hromadné přepravy zvířat. Závěrem svého výkladu Nejvyšší soud s ohledem na všechny výše rozvedené úvahy dospěl k závěru, že *„minimálním počtem zvířat, který lze považovat za větší počet, je sedm zvířat (k tomu přiměřeně srov. rozhodnutí č. 39/1982 Sb. rozh. tr., podle něhož se u trestného činu obecného ohrožení podle § 272 tr. zákoníku pojmem „vydání lidí“ ve smyslu většího počtu rozumí nejméně sedm osob)“*.

V tomto případě lze jasně vidět, že došlo k precizaci a konkretizaci neurčité zákonné konstrukce prostředky výkladu, který rozhodně nebyl jen jazykový a nešlo jen o odstraňování „sémantických nejasností“. Naopak, dominanci mají argumenty teleologicko-historické a argumentace per analogiam při finálním určení konkrétní hranice intervalu „většího počtu

zvířat“. Z hlediska subjektivní výkladové teorie jde nepochybně o redukci významového pole neurčitého pojmu oproti jeho možným sémantickým hranicím a rovněž tak intencím zákonodárce. Z hlediska objektivní výkladové teorie se uvedený výkladový postup opírá o systematickou teleologii, což by mělo vést k nalezení rozumného smyslu zákona, ovšem jak jinak než v konkrétní věci (jednalo se o chov několika psů). Rozumnost výkladu se opírá samozřejmě především o intuitivní porozumění povaze věci. Problémem je, pokud je takový výklad prezentován jako obecné dotvoření zákonné skutkové podstaty pro jakýkoliv chov kterýchkoliv zvířat.

Z pohledu principu předvídatelnosti sice snaha vyplnit či „zakrýt“ mezeru intra legem v podobě neurčitého kvanta vyhlíží jako správná⁴⁵, avšak z pohledu individuální spravedlnosti (*Billigkeit*) se zužuje prostor pro úvahu obecných soudů, které v poněkud odlišných kauzách budou muset případně zdůvodnit, proč kvazinormativně (judikaturně) stanovenou minimální hranici počtu sedmi zvířat nepovažují v jiné trestní věci kvalifikované pod předmětnou skutkovou podstatu § 302 odst. 3 trestního zákoníku za adekvátní.

B) Civilní (občanskoprávní) kontext

Příkladem z civilního kontextu nám budiž výklad neurčitého relativního pojmu „hrubý nepoměr“ v rámci institutu tzv. neúměrného zkrácení (tzv. *laesio enormis*). Nejvyšší soud dospěl ohledně precizace tohoto pojmu při odpovědi na otázku, jaká je konkrétní hranice pro aplikaci následků neúměrného zkrácení k závěru, že v poměrech současné právní úpravy, která žádnou konkrétní hranici představující neúměrné zkrácení nestanoví, lze za výchozí pravidlo považovat zákaz zkrácení přes polovic. Jinak řečeno hrubým nepoměrem vzájemných plnění bude hranice zhruba do poloviny vzájemných plnění (rozpětí 45 % až 55 %), od níž se soud odchýlí pouze, budou-li pro to zvláštní důvody.⁴⁶

V odůvodnění citovaného rozsudku opět nacházíme komplexní užití výkladových postupů, zejm. výklad (úvahy o pojmu cena spravedlivá jako projevu zásady „*pretium debet esse iustum*“) a vazbu na ustanovení § 934 ABGB. Nejvyšší soud dále provedl jazykový a systematický výklad dle zásad soukromého práva (princip ekvivalence plnění) a teleologický výklad podstaty institutu neúměrného zkrácení. Nicméně po tomto komplexním výkladu dochází k dílčímu závěru, že co se míní hrubým nepoměrem (mezi plněním a protiplněním), právní úprava nestanoví.

Nejvyšší soud dochází v závěru své argumentace k řešení, které není jednoduchým zobecněním problému ani paušalizací, ale přísně individuálně podmíněno okolnostmi řešené kauzy. Výslovně uvádí, že „*není totiž vyloučeno, aby v konkrétním případě soud hrubý nepoměr shledal i tam, kde poměr vzájemných plnění bude uvedené rozpětí přesahovat, půjde však o výjimečné situace, kdy by odmítnutí nároku zkráceného znamenalo přílišnou tvrdost nebo pokud i poměr přesahující polovinu vzájemných plnění (resp. uvedené rozpětí) bude v konkrétním případě shledán odporujícím zásadám spravedlnosti. Nemá-li dojít k nepřijatelnému ohrožení právní*

⁴⁵ V trestněprávním kontextu je navíc na tento princip kladen ještě větší důraz. Proto se užívání neurčitých pojmů někdy považuje za problematické, nicméně i z pohledu ústavní konformity akceptovatelné a v zásadě tradiční. Srov. závěry Ústavního soudu v nálezu ze dne 27. 4. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 98/20, body 47-51 odůvodnění tohoto nálezu.

⁴⁶ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25.1.2022, č.j. 33 Cdo 42/2021-443.

jistoty stran smlouvy, mělo by být dotyčné ustanovení vykládáno restriktivně s důsledkem, že v pochybnostech by se měl soud přiklonit k závěru, že o neúměrné zkrácení nejde.“

Jak vidno, i v této kauze Nejvyšší soud po provedení výkladu neurčitého pojmu akceptoval spíše pojetí, že jde o mezeru *intra legem*, tedy neúplnost zákona, která vyžaduje určité vyplnění. Pro toto vyplnění zvolil precizaci skrze číselný pojem polovina (tedy přibližně 50 procent) výše vzájemných plnění. Důležité však je, že zároveň tuto formu precizaci relativizoval („přibližně“) a výslovně uvedl, že tyto jeho závěry nemají bránit individuálnímu posouzení věci (tedy odchýlení se z důvodů specifik konkrétní kauzy). Ke konkretizaci neurčitého kvantitativního pojmu, resp. vyplnění mezery *intra legem* cestou judiciální, tedy lze nepochybně přistoupit i méně striktně a precizně a se zřetelem na princip individualizace rozhodnutí v jednotlivých kauzách.

Závěr

Neurčitost je nezbytná vlastnost práva v jeho komunikativní rovině. Právo je k ní svým způsobem „odsouzeno“⁴⁷ a lze mít za to, že to tak má být (indiferentní pojetí neurčitosti). Při využití výhod neurčitých právních konstrukcí lze více porozumět povaze právních poměrů samotných a neupínat se tolik na sémantiku právního textu. Naproti tomu, přílišný důraz na určitost „zavazuje“ k dodržení podmínek jazykové hry dle zásady konzistence právního textu. Jestliže na jednom místě byl normotvůrce určitý, proč na jiném místě nikoliv? Stran kombinace určitých a neurčitých konstrukcí může u adresátů vyvolávat dojem, že určitá konstrukce vyčerpává poselství právního textu, jak bylo ukázáno v části věnované analýze působení rychlostního limitu. Nakonec pak je třeba překročit sémantické hranice jazykové hry práva s konstatováním, že neurčitost není vlastností užitého pojmu, ale jen situace, kdy je s ním neurčitě nakládáno v právní komunikaci jako argumentační proceduře.⁴⁸ Přijetí této pozice se všemi důsledky by ovšem znamenalo opustit snahy o sémantické klasifikace jednotlivých tříd právních pojmů z hlediska jejich určitosti, jak se to klasická metodologie právního myšlení snaží.

Podle mého mínění příklady z judikatury dokumentují nejen výklad, ale dotváření práva cestou judiciální, a to pro využití v obdobných případech (*treat like cases alike*). Soudy se snaží poskytnout návody k výkladu neurčitých pojmů, přičemž v případě kvantitativních neurčitých pojmů se snaží je precizovat je numericky, a to nikoliv jen pro podmínky konkrétní řešené kauzy. V této souvislosti jejich rozhodnutí využívá postupů klasického instrumentária metod výkladu. Z hlediska užívané teleologie je zřejmé, že soudy nepomíjejí argument úmyslem zákonodárce (subjektivní výkladová teorie), ale není to ve výsledku zdaleka argument klíčový a začasté se na výsledném řešení podílejí argumenty systematické (principy a zásady) a argument *a rerum natura* (z povahy věci). Je přitom otázkou, zda výsledná precizace při nakládání s neurčitým pojmem jako s určitým typem mezery není v rozporu s úmyslem zákonodárce, má-li být zobecněna pro všechny obdobné případy.

Interpretace a příp. dotváření neurčitých kvantitativních pojmů by rozhodně neměly vést, ovšem začasté vedou, k interpretativnímu „přepisu“ neurčitého právního pojmu na jiný

⁴⁷ ENDICOTT. The Value of Vagueness..., s. 30-35.

⁴⁸ Srov. obdobně SOBEK. Argumenty teorie práva..., s. 73.

kvantitativní pojem. Na druhé straně v kontextech citlivějších na právní jistotu (trestání, ukládání veřejnoprávních povinností) lze kvitovat přínos precizace spočívající v ulehčení výkladové situace aplikačních orgánů veřejné moci.